

JEAN PIAGET: OÙ VA L'ÉDUCATION?

Merre tart az oktatás?

Párizs, 1973. Denoel/Gonthier. 133 oldal

A kötet két tanulmányt tartalmaz. Az első (*Merre tart az oktatás?*) 1971-ben készült az UNESCO Nemzetközi Oktatásfejlesztési Bizottságának megbízásából. A második tanulmány 1948-ban látott napvilágot „*A tanulóshoz való jog a modern világban*” címmel.

A „Merre tart az oktatás?” című tanulmány elsősorban azt vizsgálja, hogy mi lehet a természettudományos oktatás relatív eredménytelenségének az oka, s ebből következőleg miért egyre alacsonyabb a természettudományos pályákat választók száma.

Tanulmánya első részében PIAGET a jelenlegi oktatás mennyiségi és minőségi fejlesztésével járó problémákról beszél. A második részben az oktatás tervezett reformjával kapcsolatban felferül, elsősorban a természettudományok oktatása terén jelentkező legfontosabb és legösszetettebb feladatokat elemzi. Kitér a pedagógusképzés alapvető problémájára is. Célja az oktatás hatékonyabbá tételének elősegítése elsősorban a tanítási módszerek megjavításával, az aktív pedagógia módszereinek alkalmazásával, amelynek alapvető elve: „*megérteni nem más, mint kitalálni, az újra kitalálással újra alkotni*”, vagyis olyan egyéneket formálni, akik nemcsak ismétlik a megszerzett ismereteket, hanem alkotó módon alkalmazzák is azokat.

A mennyiségi fejlesztés által felvetett problémákat általában mindenki jól ismeri. Azonban az oktatás valamennyi fokozatán tapasztalható tulajdonképpen pozitív tendenciát (tanulólétszám megnövekedése, a tanköteles kor meghosszabbítása, nagyobb egyenlőség, gazdagabb tanulási lehetőségek biztosítása stb.) nem kísérte a pedagóguspálya társadalmi újraértékelése. Erre elsősorban az alapfokú és a középfokú oktatásban lett volna szükség, ugyanis a társadalmi megbecsülés hiánya a tanárok rossz közérzetének és következképpen a pályáról való elvágyódásának is okozója. Ez a helyzet a pályán maradó pedagógusok túlterhelését, helyettesítéseket, szakképzetlen tanerők alkalmazását teszi szükségessé. Ez elvezet a színvonal csökkenésének problémájához, ami különösen súlyos következményekkel jár az elemi oktatásban. (Az oktatás relatív hatástalanságának, a színvonal csökkenésének ez csak egyik, igen leegyszerűsített, de nem elhanyagolható magyarázata.)

Tulajdonképpen fejlődést jelent az oktatási típusok változatossá tétele, különösen a többféle szakmai, műszaki tagozatok bevezetése, a tanulók pályairányításának megjavítása és a tagozatok közötti átmenet megkönnyítése érdekében hozott különféle intézkedések, amelyek értékét az alkalmazott irányítási és szelekciós módszerek kétségessé teszik.

Az oktatás minőségi fejlesztése szempontjából is számos új törekvés figyelhető meg, elsősorban a tanulási esélyek kiegyenlítése érdekében. A törekvések egy része az iskoláskor előtti nevelés megújítására irányulnak. A különböző „iskolák” alkalmazott módszerei között igen nagy az eltérés, ez a jelenkori pszichológia szélsőséges és szembenálló irányzatait tükrözi, attól függően, hogy a megismerési folyamatot, a tevékenységet hogyan értelmezik.

Az alkalmazott módszerekben is ugyanez a kettősség figyelhető meg. A kondicionálásnak tulajdonított szerep (különösen SKINNER hatására) a programozott oktatáshoz (mechanikusan rendeződött asszociációk) vezetett. PIAGET szerint pedagógiai szempontból a programozott oktatás alkalmas a tanulásra, azonban az önálló gondolkodás fejlesztésére nem. Ugyanez a helyzet az audiovizuális oktatási eljárásokkal is (ugyanis a kép verbalizmusához vezetnek), vagy a matematikaoktatásban a színes kockákkal vagy számokkal való játékkal, amely gyakran a tanuló operatív tevékenységei helyett a figuratív részesítést előnyben.

Az intelligencia és a gondolkozási struktúrák fejlődését, vagyis a pedagógiai szempontból alapvető folyamatot vizsgáló kutatások terén az elmúlt években nagy fejlődés tapasztalható, azonban a kutatások három irányban haladnak, jelentőségük és pedagógiai alkalmazásuk szempontjából is igen eltérőek. Az egyik, az empirista asszociációs elmélet, képviselői minden ismeretet a tapasztalásból vezetnek le; a másik elmélet szerint a nevelés a velünk született értelem „gyakorlása”; a harmadik PIAGET elmélete, amely szerint az önmagát alakító személy mindig mindig túllép a már elért szintjén, így a nevelésben a gyermek spontán tevékenységeit kell előnyben részesíteni.

Az iskolai és egyetemi oktatási szakembereket leginkább foglalkoztató kérdés a természettudományok tanításával kapcsolatos. Miért van az, hogy a bölcsészettudományi szakok felé orientálódó tanulók számára viszonyítva igen alacsony a természettudományi pályákat választók száma? Ez a holnap oktatása szempontjából egyik legfontosabb megoldásra váró feladat. A problémát különösen élessé teszi nemzetgazdasági szempontból a természettudományi szakemberekben mutatókó hiány és a bölcsészdiplomásokban mutatókó felesleg. Ha egyensúlyba akarjuk hozni a társadalom szükségleteit és az iskolai oktatást, felül kell vizsgálni az oktatási módszereket és az egész oktatás szellemét. Nem elég egyes tudományágak speciális didaktikáját

megváltoztatni, hanem az oktatás felülvizsgálatát már az iskoláskor előtti nevelés kérdéseivel kell kezdeni.

PIAGET több évi kutatása során arra a megállapításra jutott, hogy nincsenek különleges matematikai vagy természettudományi képességekkel rendelkező tanulók: a tanulók az iskolában nem a tananyagot, hanem a tanítást nem értik meg, egyesek számára túl gyors az átmenet a problémák minőségi struktúrájáról a mennyiségi-matematikai formára. Ha valamelyik tanuló mégis jó eredményeket ér el, ez azt jelenti, hogy jobban tud alkalmazkodni a jelenlegi oktatási módszerekhez.

Az eredményes oktatás fő feltételei: az aktív oktatási módszerekre való áttérés, az egymást követő fejlődési szakaszok tekintetbe vétele, a humán és a természettudományok oktatása közötti sorompók eltávolítása, az interdiszciplináris szemlélet érvényesítése, az igazságok felfedeztetése önálló kísérletek útján.

Minden oktatási reformnak az oktatást biztosító tanárok képzésének reformjával kellene kezdődnie. A pedagógusok egyetemi képzésére igen nagy súlyt kellene helyezni. Általában a jelenlegi oktatási reformok elsősorban a közoktatásra terjednek ki, és a tanárképzés reformja a legjobb esetben is jóval mögötte kullog. Pedig a tanítás hatékonysága igen nagy mértékben függ a tanárképzés színvonalától. A pedagógusképzésben is meg kell valósítani az interdiszciplináris képzést, a bölcsészhallgatók természettudományos képzésben is részesüljenek és a természettudományos hallgatók pedig humán oktatásban. A tanárképzés és ennek következtében az oktatás eredményessége szempontjából PIAGET szükségesnek tartja az egyetemi hallgatók a mostani gyakorlattól eltérő szakcsoportosítását, a tanítás és a kutatás szoros kapcsolatát (az egyetemi hallgatók aktív részvételét a kutatások elvégzésében és az eredmények értékelésében), a kutatások koordinálását és szigorú ellenőrzését, a rokontudományok szakembereinek együttműködését és a pedagógusok nemcsak szakértői, de fejlődéslelektani, általános pszichológiai képzését. Az oktatás minőségi fejlesztésének legelső feladata a pedagógusok társadalmi megbecsülésének fokozása, amely lehetővé teszi, hogy a diplomás tanárok, különösen a természettudományi szakosok ne keressenek más, anyagilag és erkölcsileg jobban megbecsült pályákat.

PIAGET másik tanulmányának címe: *A tanuláshoz való jog a modern világban*. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének egyik alapdokumentuma *Az Emberi Jogok Egyetemes Deklarációja*, amelynek 26. cikkelye az oktatáshoz, tanuláshoz való jogot, a társadalom kötelességeit az egyén iránt, az oktatás-nevelés társadalmi célkitűzéseit tartalmazza.

PIAGET kommentálja a kiáltvány oktatásra vonatkozó öt pontját, pszichológiai és szociológiai vonatkozásaiban, az oktatás jelenlegi helyzete által felvetett kérdések megoldásának sürgösségére hivatkozva. A tanuláshoz való jog pontjait mint pszichológus, a fejlődéslelektan, az ismeretek, a gondolkozási struktúrák kialakulásának szakavatott ismerője veszi vizsgálat alá. Magyarozatát hosszú tudományos munkája során kialakult és a kutatási eredményeivel is igazolt álláspontjára alapozza.

Az oktatásra vonatkozó cikkely első pontja (*Mindenkinek joga van a tanuláshoz*) kapcsán PIAGET kifejti, hogy a XVII. és a XVIII. században még igen divatos nézetek ellenére az embernél nincsenek veleszületett gondolkozási struktúrák, eszmék. A beszédet, a gondolkozási struktúrákat nem lenne képes elsajátítani külső hatások nélkül. Ezt a nevelő, formáló környezetet kezdetben a család biztosítja, majd az iskola. A tanuláshoz való jog nemcsak az írás, olvasás, számolás megtanulását jelenti, hanem ennél többet, minden gyermek értelmi képességei teljes kifejlesztésének, ismeretek, erkölcsi értékek elsajátításának biztosítását. A tanuláshoz való jog tehát az egyén joga a normális fejlődéséhez, képességei mértékében; a társadalom számára pedig kötelesség, hogy e képességek tényleges és hasznos tevékenységekben realizálódjanak.

„Az oktatásnak ingyenesnek kell lennie, legalább is ami az elemi és alapoktatást illeti. Az elemi oktatás kötelező.” Az országok többségében az alapoktatást kötelezővé tették, ez azonban nem jelenti a törvény maradéktalan alkalmazását is. Részben ez a magyarázata annak, hogy az analfabéták száma (abszolút számokban kifejezve) évről évre növekszik, és az UNESCO elsőrendű fontosságú feladatának az írástudatlanság felszámolását tartja.

A tankötelezettségre vonatkozó törvényt csak abban az esetben lehet végrehajtani, ha a tanköteles koriskoláit (az alapoktatást) ingyenesen tesszük, ezt természetesen az analfabéta felnőttekre is ki kell terjeszteni. Az ingyenesség kérdését nem volna szabad leszűkíteni a tandíj vagy más beiratkozási díj eltörlésére, mint ahogy ezt általában teszik. Az ingyenes oktatás fogalmába beletartoznak az ingyenes utaztatás, tankönyvek, taneszközök és a tanuláshoz szükséges más felszerelések is.

A hagyományos oktatástól eltérően az aktív pedagógiában a tankönyvek szerepe csökken, a módszer sajátosságaiból adódik viszont, hogy a taneszközök, segédeszközök sokkal gazdagabb tárházára van szükség, ez igen megrálgatná az „ingyenes” oktatást. „A taneszközök ingyenességének elvét úgy kell tekinteni, mint a tankötelezettség természetes és szükséges velejáróját”, szögezi le Piaget, és addig, míg ezt az elvet maradéktalanul nem alkalmazzák, az ingyenes és kötelező iskoláztatás szép eszméje csak illúzió marad.

A tanköteles kor meghosszabbításával újabb problémák (a tanulók pálya- és iskolai irányításának problémája a középfokú oktatás különböző típusai felé, amely, mint az előbbiekből láttuk, egyáltalán nem megoldott) merülnek fel. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a gyermek normális értelmi és erkölcsi fejlődése 15 éves kora körül fejeződik be, ez viszont jogossá teszi azt a követelést, hogy mindenki legalább 15 éves koráig egységes oktatásban részesüljön. Jelenleg, és ez a helyzet általánosnak mondható, a tanuló a középfokú oktatás megkezdésekor (10. életév) több tagozat, oktatási típus közül „választhat”. Több országban viszont a tervezett közoktatási reformokban már szerepel az egységes kötelező iskola terve, és ez pozitívumnak tekinthető.

„A szülőknek elsőbbségi joguk, hogy maguk válasszák meg gyermekeik oktatásának típusát.” A gyermekek iskolai és pályairányításával kapcsolatos döntések végrehajtása a szülők beleegyezésétől függ. Épp ezért elengedhetetlenül szükséges az iskola, a tanárok, az iskolapszichológus, pályaválasztási tanácsadó stb. és a szülők kollektív munkája. Igen lényeges, hogy a szakemberek ismerjék a szülők vágyait a gyermekek jövőjével kapcsolatban, és kölcsönösen segítsék egymást a pályairányítási módszerek megjavításában.

„Az oktatásnak a személyiség teljes kibontakoztatására és az emberi jogok, valamint az alapvető szabadságjogok tiszteletben tartására kell irányulnia.” De a személyiség teljes kibontakoztatása, amely feltételezi a másik ember jogainak és szabadságának tiszteletben tartását, nem képzelhető el szellemi és erkölcsi szabadság nélkül, tekintélyelveket valló légkörben. Csak a gyermek személyiségének, kezdeményező készségének tiszteletén alapuló aktív pedagógia módszerével valósítható meg. Ugyanez vonatkozik a tanuláshoz való jog ötödik, a nemzetközi nevelés problematikáját felvető pontjára is, amely kimondja, hogy a „nevelésnek elő kell segítenie a nemzetek, faji vagy vallási csoportosulások közötti megértést, türelmet és barátságot éppúgy, mint az Egyesült Nemzetek Szervezetének a béke megőrzése érdekében kifejtett tevékenységeinek további fejlesztését.”

A nemzetközi nevelésre vonatkozóan érdemes megjegyezni, hogy az UNESCO Közgyűlése 18. ülésén, 1974. november 19-én elfogadták a nemzetközi megértésre, együttműködésre és békére nevelés, valamint az emberi jogokra és alapvető szabadságjogokra vonatkozó nevelés megvalósításának érdekében kidolgozott javaslatokat, amelyeknek vezérmotívuma az, hogy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában és az ENSZ alapokmányában lefektetett nevelésre vonatkozó elvek megvalósítását oktatáspolitikai irányelveknek kell tekinteni.

CZIRÁKY ISTVÁNNÉ

GUSTÁV PAVLOVIČ: AKCELERÁCIA VÝVINU A SOCIALISTICKÁ ŠKOLA

A fejlődés felgyorsulása és a szocialista iskola

Bratislava, 1975. Szlovákul. 480 oldal.

Újabb értékes és reprezentatív tudományos mű gazdagítja a nemzetközi pedagógiai irodalmat. A Szlovák Tudományos Akadémia gondozásában megjelent Gustáv PAVLOVIČ professzornak, a Csehszlovák Tudományos Akadémia és a Szlovák Tudományos Akadémia elnökségi tagjának, a Szlovák Tudományos Akadémia Pedagógiai Kutató Intézete igazgatójának, a neveléstudományok doktorának legújabb kötete: „Akcelerácia Vyvinu a Socialistická Škola” (A fejlődés felgyorsulása és a szocialista iskola) címmel.

Az ifjúság felgyorsult fejlődése korunk közismert — ám a kutatás oldaláról ma még nem kielégítő módon célba vett, illetve feltárt jelenségei közé tartozik. Inkább általános — s csak bizonyos területeken mélyebb — ismeretek alapján tudjuk, hogy az akcelerációnak sajátos fiziológiai, biológiai konzekvenciái vannak; hogy a pszichológiai vizsgálatok egyik fontos problémáját alkotja; hogy foglalkozik vele a filozófia, a szociológia, sőt a közgazdaságtan és egyéb tudomány is. Az ilyen természetű kutatásokban kiemelt szerepet kap a pedagógia; a témában folyó neveléstudományi tevékenység nélkülözhetetlen a gyermeki személyiség fejlesztésének elméleti fejtegetésénél és gyakorlati tennivalóinál.

Mi tulajdonképpen az akceleráció? Milyen sokoldalú és differenciált oki háttere van? A személyiségfejlődés mely periódusait és oldalait érinti? Milyen jellemzői lehetnek e folyamatnak? Miben és hogyan jelentkezik a harmónia és diszharmónia dialektikája? Milyen következményeket von maga után az akceleráció az élet különböző szféráiban?

Sorolhatnánk tovább a kérdéseket, amelyekre viszonylag objektív válaszokat csak elmélyült, hosszas és folyamatos kutatómunkától várhatunk.